

Figuri biblice în desenele lui Paul Erdős (1916-1987)

Judit Erdős

Opera unui artist devine cu adevărat accesibilă în plenitudinea ei, din momentul în care ea este încheiată. Din acel moment, calea istoricului și criticului de artă spre interpretarea operei, spre cele mai ascunse, mai tainice gânduri ale autorului, devine liberă.

Creația graficianul Paul Erdős (1916 – 1987) este cunoscută ca una dintre creațiile de seamă ale graficii contemporane românești. Puritatea desenelor sale, claritatea imaginii, dimensionate în permanență pe gravitatea profundă a mesajului, artistul apelând la o bogată paletă de simboluri ale valorilor umanismului, oferă imaginilor o deosebită sensibilitate.

Găsesc necesară amintirea unor caracteristici ale desenelor aparținând anilor '70-'80, deoarece dincolo de frumusețea limbajului plastic deloc sofisticat, fac ca lucrările lui Erdős să fie inconfundabile prin virtuozitatea, muzicalitatea desenului, orchestrarea armonioasă a liniei și nu în ultimul rând prin atracția spre **lumea mitologiei**. În această lume Erdős se simte poate cel mai mult în largul său, este o lume plină de spiritualitate, de poezie, care oferă numeroase posibilități de deschidere, de exprimare a multor adevăruri simțite dar nespuse, o lume a imaginilor încărcate de tensiune și pasiune, de prospețime și sinceritate, deseori de o senzualitate vibrantă. Printre desenele acestei perioade (sau chiar mai devreme, încă de la sfârșitul anilor '60), apar nu odată lucrări ce constituie o mărturie a preocupărilor sale față de această lume ideatică. Amintim lucrări ca: „*Mituri*” (1967), „*Susana și bătrânii*” (1968, 1981, 1982), „*Genesis*” (1970), „*Electra*” (1973), „*Oedip*” (1977), ciclul „*Hellas postscriptum*” (*Victorie, Desen, Penelopa, Zeus, etc.*) (1978-1979), „*Icar*” (1981), „*Cariatidă*” (1981) Erdős își construiește imaginea printr-o asociere firească a personajelor, cu acele elemente simbolice care le definesc, simpla lor vizualizare, sau vaga lor sugerare oferind o atmosferă aparte, purtând astfel un dialog permanent. Admirabila sa capacitate de concentrare a mesajului, utilizarea unei deosebit de bogate palete de simboluri, conduce în cele din urmă la o sinteză a formei și sensului, reconstituind astfel întreaga complexitate a episodului redat. Aproape în fiecare desen însă apare în mod insistent ca o permanență aluzia la efemer, la contrastul dintre frumos și urât, dintre tinerețe și bătrânețe, meditația asupra vieții și morții. Istoricul și criticul de artă Vasile Drăguț spunea despre grafician: „*Obsesia timpului subiectiv care trece este proiectată în spațiul devenirii infinite conjugată cu miturile antichității. S-ar putea spune că în cea mai mare parte opera lui Erdős stă sub semnul devenirii – al neîncetatei treceri, artistul șovăind între gânduri și imagini, între legende și evocări, între poeme și balade, între memento mori și speranța renașterii.*”

Imaginile lui Erdős nu au intenția doar de a evoca scene sau episoade eroice ale mitului, **ele comunică**, autorul dialoghează și astăzi cu aceeași tensiune și emoție, proiectând pe albul imaculat al hârtiei tumultul ideilor și sentimentelor sale. Cu o putere specială exprimă raporturile universale sau cele mai intime, raportul dintre om și lume.

După dispariția sa în anul 1987 (la vârsta de 71 de ani), atelierul artistului – ca de altfel oricare atelier de artist - a oferit numeroase surprize în privința desenelor „descoperite”. Studiind mapele, s-au găsit alături de lucrările din tinerețe, un număr de peste 20 de lucrări noi, unele neterminate altele nesemnate, nedatate, presupunând că artistul n-a mai avut timp să le definitiveze. Ele au fost expuse pentru prima oară în anul 2006 cu ocazia expoziției aniversare de împlinire a 95 de ani de la nașterea artistului, organizată de Muzeul Județean Satu Mare. Aceste desene executate în ultimii ani de viață,

constituie o continuare clară a ideii **mitului** ce apare deja în unele desene de la sfârșitul anilor '60, devenind tot mai frecventă în anii '70, '80 prelungindu-se până la sfârșitul vieții.

Lucrările cu o bogată încărcătură meditativă, trădează gândurile cele mai lăuntrice ale artistului, Erdős parcurgând și de această dată labirintul ideilor ce oscilează între acel Început și Sfârșit, frământat de trecerea timpului, de trăirile sale din trecut sau mai recente, de experiențele fericite și nefericite, obsedat parcă de fenomenul binelui în contrast cu cel al răului distrugător. Se poate presupune că ideea „mitului” a fost păstrată ca idee centrală a unui întreg ciclu, intitulat de artist „**Învierea mitului**”. Dacă desenele ce datează de la începutul anilor '80 au ca preocupare lumea antică greacă, desenele la care ne referim – datând din anii 1984-1985 – își țin „narațiunea” în jurul personajelor emblematice ale Vechiului Testament: David și Solomon, Judit, Moise. Pentru Erdős evocarea acestor personaje se pare a fi o camuflare a stării sale de spirit, o formulă de comunicare indirectă.

Compoziția intitulată „**Cânt**” aduce în prim plan figurile regilor David și Solomon. Se poate observa că intenția artistului aici nu este aceea de a accentua esența monumentală a personajelor, ci sublinierea semnificațiilor umaniste, cultural universale cu care sunt înzestrate aceste personaje.

În artele plastice David este redat în psaltiri, pe portalurile domurilor, în sculptura Renașterii la Donatello, Verrochio, cea mai impunătoare și emblematică însă, care domină întreaga istorie a artei este indiscutabil statuia lui Michelangelo, al cărui David nu este copilul învingător din Biblie ci uriașul dăltuit în marmură, întruchiparea lumii renascentiste, sau să nu uităm de marii pictori contemporani cum este Marc Chagall. Figura lui Solomon, apare în lucrări de Piero della Francesca, Veronese, Rafael, Giorgione, sau de artiști ai secolului al XX-lea ca E. Nolde, F. Krupka sau L.Hoffmann.

Erdős nu tratează un episod anume, el redă mai curând o imagine ce se derulează în gând. În conștiința sa cele două personaje îmbină tradiția, devotamentul, cultura unui popor. David – cel drept, cu privirea ațintită spre infinit ține la piept Tora (sulul legii), Solomon – cel pașnic, privind înainte, într-o mână ținând o crenguță de măslin, simbol al păcii, cu cealaltă așează palma într-un gest delicat de grijă deasupra coroanei. În fundal apare un fragment din zidul Templului (zidul plângerii), iar în colțul din dreapta planează îngerul – ocrotirea divină. Tora, măslinul, coroana, zidul plângerii, îngerul, sunt elemente simbolice selectate de memoria artistului, prin semnificația cărora pe de o parte învie mitul, pe de altă parte trimite spre numeroase asocieri contemporane.

Dar acest mit nu-l poți învia fără personajul central al Vechiului Testament, care a fost **Moise**, apărător și slujitor fidel a lui Dumnezeu.

Numeroși artiști (Botticelli, Veronese, Correggio, Poussin) de-a lungul secolelor au imortalizat diferite momente din viața lui Moise. Însă opera de artă cea mai majestuoasă, a acestui personaj magnific, dar totodată enigmatic, rămâne figura centrală a uriașului monument funerar al papei Iuliu al II-lea, executat de marele Michelangelo, aflat în biserica *San Pietro in Vincoli* din Roma. Figura legendară a lui Moise inițiatorul, legiuitorul, ctitor al iudaismului, conducător de popor, a incitat fantezia creatoare a titanului artei, dând lumii una dintre marile sale capodopere.

Episodul biblic al vieții și faptelor lui Moise este binecunoscută. Ceea ce este provocator pentru artist, este esența menirii lui Moise, a destinului său, a puterii sale copleșitoare ce derivă din crez, este simbolul înțelepciunii, și intransigenței, este personajul cel mai palpitant, care-l stimulează și-l instigă în egală măsură.

Erdős redă în mod gradat personajul în patru desene, propriu-zis patru reprezentări portretistice, fiecare „portret” imortalizând o anumită perioadă semnificativă din viața lui Moise, „însoțindu-l” pe acest drum, de la tinerețe până la bătrânețe. Și iată-l pe artist revenind la ideea centrală a lucrărilor sale: tinerețea – bătrânețea, viața – moartea.

Expresia acestor interpretări poartă mai mult amprenta experiențelor, trăirilor omenești decât eroice, dând loc frământărilor lui Erdős legate de destinul și menirea artistului, legate de însăși existența umană, gânduri frecvent transpuse în imaginile sale. Cele patru desene se reduc în esență în mod original la redarea a două elemente: capul și mâinile.

În primul portret („*Moise 1*”), artistul înfățișează imaginea cea mai reprezentativă a lui Moise, în prezența tablelor de legi. Întregul spațiu este dominat de portret, adus în prim plan, desprins din mulțimea poporului ce-l înconjoară (sugerat de figurile de iudei din fundal, ce flanchează portretul propriu-zis). Este acel Moise plin de elan tineresc, încrezător în puterea sa, ținând în palme cu un evident gest de ocrotire tablele legii. Dar palmele sugerează și gestul de rugă pentru iertare în fața Domnului pentru păcatul săvârșit de poporul său prin făurirea chipului cioplit. Privirea îndrăzneată trădează totodată dezamăgire, regrete, reproș, o supărare reținută. Moise se află singur în fața decepției pe care a produs-o poporul său în fața lui Dumnezeu. Sub pretextul episodului biblic, Erdős re trăiește experiențele tinereții, sentimentele artistului optimist, încrezător în talentul său, în puterea și tinerețea sa, în menirea aleasă. Pe fondul unui desen precis, sensibil, specific artistului, imaginea este dominată de puternice pete închise ce împrumută lucrării o picturalitate aparte.

În următoarele trei desene („*Moise2*”, „*Moise3*”, „*Moise4*”) Erdős reduce detaliile. Motivele simbolice care ar trimite spre asocieri, lipsesc, totul concentrându-se pe expresivitatea feței care este în armonie cu derularea evenimentelor din viața lui Moise. Dacă în primul desen imaginea în ansamblul ei este tratată mai narativ, mai puțin tensionat, accentul fiind pe contrastul suprafețelor de alb-negru, în următoarele trei desene se poate observa o evidentă schimbare stilistică în redarea personajului, o trecere gradată spre abstractizare, spre o transpunere într-o lume spiritualizată. De asemenea așezarea desenului în pagină, precum și gestică mâinilor este identică („*Moise 2*”, „*Moise3*”).

Al doilea portret („*Moise 2*”) păstrează parțial caracteristicile desenului anterior, artistul concentrându-se pe expresivitatea portretului propriu zis. Moise încă în puteri, deși trecut prin încercări, apăsător parcă de greutatea destinului, are fața brăzdată, privirea începe să-i obosească, dar mai păstrează severitate, profundul simț al datoriei. Se simte deja copleșit de povara menirii sale divine, apăsător de gânduri grele, dar conștient de însemnătatea faptelor sale pe care le duce la bun sfârșit cu dârzenie, cu înțelepciune și fidelitate. Privirea este de altfel elementul cheie care devine dominant în redarea fiecărui portret. Alături de desenul puternic conturat al feței, se reliefează brațele puternice, sculpturale (cel drept ridicat, cu palma strânsă în pumn), ce amplifică efectul dorit.

În al treilea portret („*Moise 3*”) apare în fața noastră un Moise obosit, extenuat, cu privirea voalată, arsă, goală. Este un Moise răvășit, îmbătrânit care s-a străduit din răputeri să-și îndeplinească datoria cu zel, pasiune, spirit de sacrificiu și conștiințiozitate. Deși aparent are încă brațele vâjnoase, el este la capătul puterii. Desenul devine mai aspru, liniile mai așchioase.

În ultimul desen („*Moise 4*”) Moise este un bătrân vlăguit cu fața veștejită, osoasă, are brațele ridicate parcă în semn de predare, își sprijină capul cu o mână, având privirea ațintită în infinit. Este o privire aproape lipsită de viață, frântă, resemnată, supunându-se poruncii divine de a nu călca pe „pământul făgăduinței”, realizând apropierea de acel enigmatic Sfârșit. Deși desenul aparent emană liniște, echilibru, devenind mai curat, el ascunde o neliniște înăbușită, linia se simplifică, dar pe neobservate țese un pânjen de detalii (barba ațoasă aproape rigidă, brațe vlăguite), nervoase și agitate. Figura pălește, parcă se depărtează pășind încet spre o altă lume. Ductul liniei, suprafețele albe netulburate de pete întunecoase stăpânesc întreaga imagine, susținând atemporalitatea monumentalului personajului. Artistul încheie acest ultim desen prin închiderea imaginii cu un chenar ce trasează granița dintre gândurile sale și lumea dinafară.

În concluzie Erdős în ciclul de desene consacrat figurii lui Moise, nu face o relatare biblică, ci mai degrabă o paralelă cu ceea ce înseamnă destin uman, menire, datorie, crez de neclintit. Cunosându-i opera, se poate constata cu certitudine existența unor aspecte autobiografice în numeroase idei pe care artistul le împărtășește în lucrările sale. Moise a constituit pentru el cel mai relevant exemplu în ideea desăvârșirii destinului, monumentalul personaj biblic oferindu-i un pretext ideal în oglindirea propriilor tensiuni, a gândurilor ce-l preocupau aproape obsedant spre sfârșitul vieții. Frământările, îngrijorările sale legate de destinul umanității, se ivesc nu odată în privirea lui Moise. Erdős se simte părtaș în aceste idei, astfel că selectând adevărurile biblice, transpune acest univers în lumea desenului său, dorind să comunice experiențele proprii, văzând în destinul lui Moise destinul omului, și de ce nu propriul destin artistic.

Biblical figures in the drawings of Paul Erdos (1916-1987)

Abstract

The study is introducing us in the creation of the artist, who was one of the most famous drawer of the XXth century Romanian graphic arts. The theme of the drawings is mythology, and they are dated 1970-1980. The study is underlining this drawings (that were discovered after the death of the artist) in witch we can find the most emblematic figures of the Old Testament: David and Solomon, Judith and Moses.

Bibliografie

***, *Művészettörténeti ABC*, Budapest, 1961.

Graves, Robert-Patai, Raphael, *Héber mítoszok. A Genézis könyve*, Budapest, 1969.

Dr. Rosen, Moses, *Învățăături biblice*, București, 1978.

Freud, Sigmund, *Scrieri despre literatură și artă*, București, 1980.

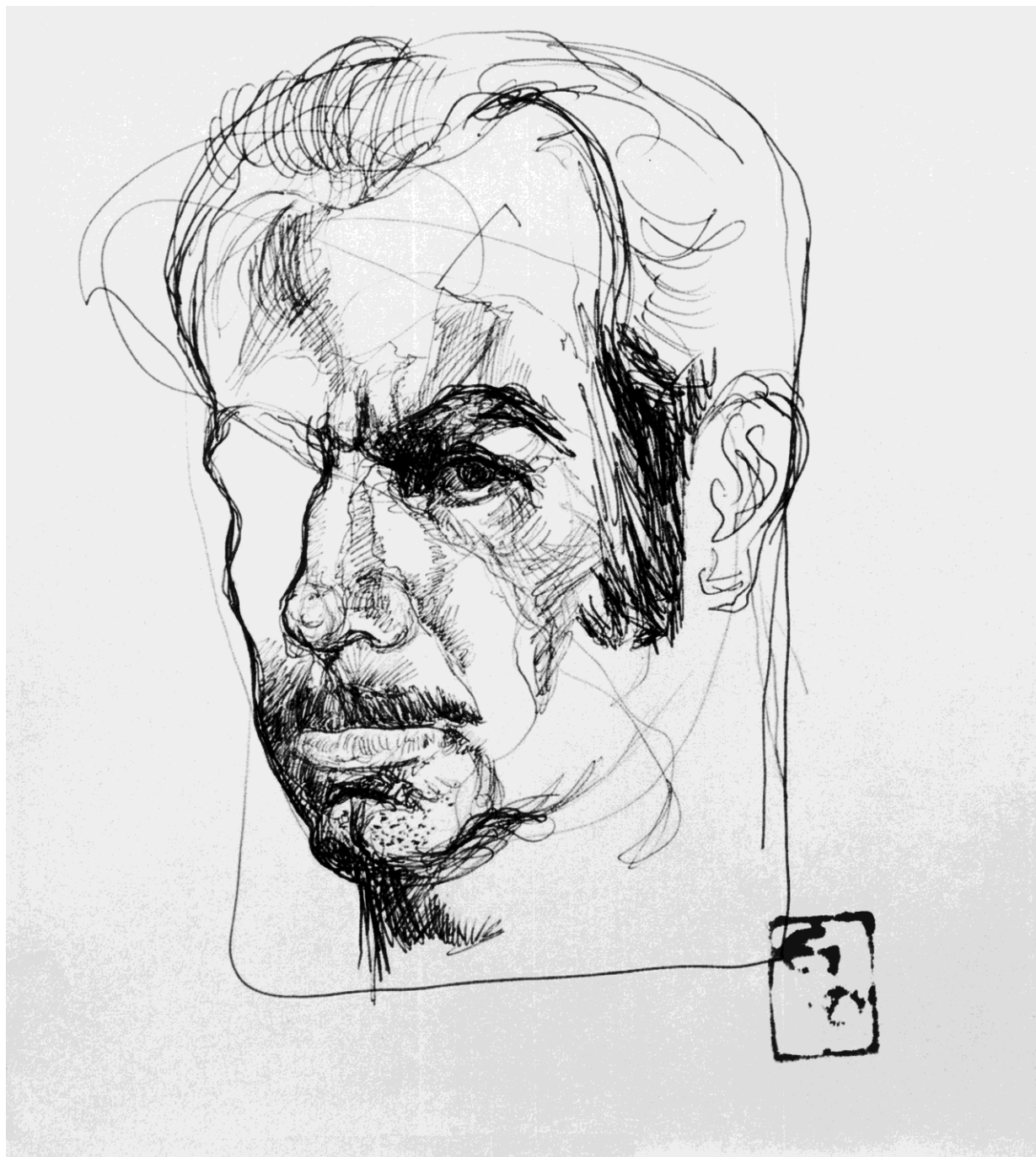
Drăguț, Vasile, *Paul Erdős*, în „Arta”, nr.4, 1982

Xxx, *Bibliai nevek és fogalmak*, Budapest, 1988.

Dr. Hârlăoanu, Alfred, *Istoria universală a poporului evreu*, București, 1992.

Constantinescu, S Viorica – Tercatin, Baruch, *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte*, București, 2002.

Banner Zoltán, *Erdős I. Pál, Satu Mare*, 2002

AUTOPORTRET, 1980

CÂNT, 1984

JUDIT, 1985

MOISE

